

KOKKUVÕTTED

«Яко аз на раны готов»: Peeter I kujutis Tallinna Püha Nikolai Imetegija kiriku ikoonil

Jelena Pogosjan (Edmonton, Kanada),
Maria Smorževskihh-Smirnova (Tartu, Eesti)

2007. aastal restaureeriti Tallinna Püha Nikolai Imetegija kirikus 18. sajandi algusest pärit ikoon, mis kujutas tsaar Peeter I ja keisrinna Jekaterina Aleksejevnat. Ikooni süžee on õigeuskliku ikoonikunsti seisukohast ebatraditsiooniline. Ikooni keskseks figuuriks on verest nõretav Kristus, kes seisab peekris, mille jalaks on kahe peaga kotkas südame kujutisega rinnal. Ikooni süžeed interpreteeritakse artiklis toetudes ajaloolistele ja liturgilistele allikatele.

Ikoon maaliti ja kingiti Peetrile 1711. aastal ning selle temaatika oli otseselt seotud traagilise Pruti sõjakäiguga. 1711. aasta dokumentidest ilmneb eriline kontseptsioon: Kristuse haavadest, armulauast ja ülestõusmisest, mille Venemaa ja Peeter koos oma alamatega tegid läbi Pruti tragöödia käigus. Selle kontseptsiooni võtmetsitaadiks on sõnad psalmist «Азь на раны готов», mis on ikoonil paigutatud tsaar Peetri kujutise kõrvale. Süda kotka rinnal viitab asjaolule, et ikooni tellis Ingerimaa, Karjala ja Eestimaa kuberner vürst Aleksandr Menšikov. Ka vürsti vapi keskel asetses “kroonitud süda” kotka rinnal, kuid ikoonil sümboliseeris see mitte ainult alama truudust oma valitsejale, vaid ka “südame valmisolekut” olla koos tsaariga isegi piinades.

Aleksander Nevski säilmete üleviimine: “veetee” kontseptsioon impeeriumi tseremoniaalis

Maria Smorževskihh-Smirnova (Tartu, Eesti)

30. augustil 1724. aastal, Nystadi rahu sõlmimise päeval, võttis Sankt-Peterburg vastu Püha Aleksander Nevski säilmeid. Tseremoonia kulminatsiooniks kujunes säilmete toimetamine Peeter I osavõtul mööda “veeteed” Schlüsselburgist pealinna. Tseremoonia oli inspireeritud metropoliit Filipi säilmete ületoomisest 1652. aastal.

Aleksei Mihhailovitši valitsemisajal tõi metropoliit Filipi säilmed “mööda vett” Solovetsi kloostrist ära tulevane patriarh, metropoliit Nikon.

Ta ehitas tseremonia üles kui demonstratsiooni patriarhi ülimest, tsaarist kõrgemal paiknevat, positsioonist riigivõimu hierarhias. Kuid teel Solovkisse sattus Nikon laevaõnnetusse. Üks Peetri valitsemisaja keskseid ideolooge Feofan Prokopovitš tõlgendas seda kui märki sellest, et Nikon püüdis ametisse mitte ainult kutsumusest. Aleksander Nevski mälestuseks jutluse pidanud Gavriil Bužinski kontseptsiooni järgi tegi ka Peeter I läbi rännaku pühaduse järele. Kuid pühadus ei olnud ainult püha vürsti säilmed, vaid ka uus pealinn Sankt-Peterburg, mille kuju “visandas” juba vürst Aleksander. Teel pühaduse järele läbib tulevane keiser ka katsumuse — Põhjasõja. Läbinud katsumused auga, loob Peeter I impeeriumi, kus nii tsaaririigi kui ka vaimulikkonna valitseja funktsioonid lasuvad impeeriaatoril. Peetri ja tema ideoloogide poolt ettevalmistatud säilmete üleviimise tseremoniaal demonstreeris, et keiser on just seesama “tüürimees”, kellele alluvad veed ja usaldatakse pühad säilmed.

**Iphigeneia Taurises: “virvendavate” allikate probleemist
Semjon Bobrovi loomingus**

Ludmila Zajonts (Moskva, Venemaa)

“Virvendavate” allikate all mõeldakse Semjon Bobrovi poeesiale omast interteksti tüüpi, kus autori jaoks eriti olulised kirjanduslikud allusioonid eksisteerivad teksti süvatasandil, jättes endast pinnale vaid “virvenduse”. Näitena vaadeldakse artiklis fragmenti Bobrovi poemist «Херсонида» (1804), mis oli pühendatud antiikpärimusele Iphigeneiast Taurises. Loetledes rea klassikalisi allikaid, mille põhjal, justkui, müüti esitatakse, toob autor varjatult poemi sisse oma ümberjutustuse Ovidiuse ühest “Epistulae ex Ponto” (Kirjad Musta mere äärest) kirjast — teksti, mida vene kirjandustraditsioon veel ei tundnud. Paralleelselt rullub poemis lahti teine intertekstuaalne süžee, mis seob Ponto pärimuse Iphigeneiast Goethe draamaga “Iphigeneia Taurises”, mille esimesed tõlked vene keelde ilmuvad alles 1810. aastatel. Artiklis uuritakse põhjusi, mis ärgitasid Bobrovi mitte avalikustama oma “avastusi” ja tõukasid teda antiikteksti moderniseerimise teele.

Vene dramaturgia professionaliseerumisest 19. sajandi alguses:

A. A. Šahhovskoi biograafiast

Dmitri Ivanov (Tartu, Eesti)

Artiklis käsitletakse 19. sajandi alguse Venemaa teatrites kasutusel olnud praktikaid ja eeskirju, mis reguleerisid näidendite autorite ja teatri direkt-

siooni vahelisi finantsuhteid. Endise vene õukonnateatri ümberorienteerumine massipublikule 1770. aastate lõpus lõi omakorda sajandi lõpuks tingimused professionaalse dramaturgia tekkimiseks. Teatrite direktsioonidel olid näidendite hankimiseks järgmised võimalused: 1) direktsiooni palgaliste kaastöötajate kasutamine alaliste näitekirjanikena; 2) ühekordsete honoraride maksmine õnnestunud tüki eest; 3) erilise autasuna ühe etenduse piletitulu autorile andmine. Šahhovskoi biograafia näitel on võimalik jälgida, kuidas näitekirjanik võis kasutada neid erinevaid töö tasustamise võimalusi. Eristatud on kaht, Šahhovskoi elulooseikadega seotud, perioodi: 1. teenistus teatrite direktsioonide repertuaarijuhi ametis; 2. töölt lahkumine ja benefiitside praktika viljelemine. Teisel — tunduvalt aktiivsemal perioodil — oli Šahhovskoil, tänu oma naisele, näitlejanna Ježovale, võimalus ennast täielikult elatada näidendite kirjutamisest, saades sel moel esimeseks vene professionaalseks näitekirjanikuks ja seda ammu enne autoriõiguse legitimeerumist Venemaal.

N. A. Polevoi följetoni “Hommik suursuguse härra kabinetis” (1830) ilukirjanduslikest allikatest

Konstantin Bolenko (Moskva, Venemaa)

Artikkel käsitleb följetoni, mis kujunes 1830. aasta vene kirjandus- ja ühiskondlikus elus silmapaistvaks sündmuseks. Följeton oli osa F. Bulgariini, N. Polevoi ja veel mõne literaadi algatatud aristokraatia-, ka “kirjandusaristokraatia”, vastasest kampaaniast. Tekstile lisas skandaalset kuulust selles sisalduv väljaastumine tuntud isikute, A. Puškini ja vürst N. Jussupovi, vastu.

Vendade Polevoide poolt “Moskva telegraafi” lehekülgedel oma ajakirja deklareerimine N. Novikovi ajakirjade otseseks järjereltulijaks kätkes endas mitte ainult kriitikat aristokraatia, vaid ka Katariina II kirjandusloomingu aadressil. Eelnev võimaldab püstitada hüpoteesi, et följetoni üheks ilukirjanduslikuks allikaks võis olla keisrinna näidend «Передняя знатного боярина» (1772), mille suhtes följeton on nii ideoloogiliselt kui ka kirjanduslikult esitatud kui peegelpildis tekst. Samas on põhjust oletada, et följetoni kirjutamisel kasutati ka “sakste” kohta liikuvate satiiriliste rahvalike lugude elemente. Õukonna ja rahvateatri traditsioonide ühendamine ühes teoses vastas suurepäraselt N. Polevoi ajakirja strateegiale, kus konstantselt püsisid kaks üksteisest kaugelseisvat eesmärki: võitlus kodumaise kirjasõna asjatundja maine eest kirjanike ringkonnas ja püüd lugejaauditooriumi maksimaalse laienemise poole “kolmanda seisuse” kesk- ja alamate kihtide arvelt.

**Aleksandri samba avamine Peterburis:
läbimõeldud stsenaarium ja ootamatu efekt**

Timur Guzairov (Tartu, Eesti)

Aleksandri samba avamise pidustused 30. augustil 1834 on korduvalt olnud uurijate tähelepanu objektiks. Pidulik stsenaarium oli hoolikalt läbi mõeldud ja selle ideoloogiline eesmärk seisnes tsaari ja rahva ühtsuse demonstreerimises ning monarhia institutsiooni kinnistamises. Käesolevas artiklis kõrvutab autor 30. augusti pidustuste ja 1825. aasta 14. detsembri ülestõusu kirjeldamise retoorikat. Stilistiline lähenemine, metafooride ja motiivide üldine kogum võimaldavad vaadelda Aleksandri samba avamist läbi Nikolai I troonile asumise sündmuste prisma. Aleksandri samba avamine oli ajastatud 20. aasta möödumisele Venemaa võidust Prantsusmaa üle — sündmusele, millega seostati uue, õnneliku rahuaja saabumise kuvandit. Aleksandri sammas kujunes impeeriumi lõpliku ülesehitamise ametlikuks sümboliks ja “kuldaja” alguseks pärast 1825. ja 1830.–1831. aastate segadusteaja ületamist. Tuleb tõdeda, et pidulikud sündmused Paleeväljakul kujunesid sümboolselt keiser Nikolai I “uueks” ja “õigeks” troonitulekuks. Oma artiklis “Mälestus 1834. aasta 30. augusti pidustustest” ei väitnud riigihümni autor V. Žukovski, et uus ajastu on juba käes. Autori historiosoofiline mõte oli dünaamiline ja suunatud tulevikku — vajadusele *jätkata* sisemist loomeprotsessi.

Puškini proosa uurimisest (II)

Jekaterina Ljamina (Moskva, Venemaa),
Nina Nazarova (Moskva, Venemaa),
Aleksandr Ospovat (Los Angeles, USA)

Artiklis visandatakse uus lähenemine Puškini “Belkini jutustuste” subjektide kirjeldamisele. Jutustuse “Preili — talutüdruk” esimese fragmendi põhjal vaadeldakse erinevaid juhtumeid, kus jutustamise eelisõigus liigub ühelt isikult teisele ja sellega kaasnev pidev vaatepunktide vaheldumine. Autorite arvates ilmneb just selles jutustuses ebakindlate narratiivide kuhjumine, so terve grupp anonüümseid, teineteist täiendavaid, üksteisele vahele- ja vasturääkivaid jutustajaid. Tänu nende “pingutustele” multiplitseerub tekst nii kompositsiooniliselt kui ka stilistiliselt ning süžeeleiniid ja baastunnused (näiteks ühe peategelase — Muromski — *anglomaanlus*) kaotavad oma selgepiirilisuse.

**Lermontovi unenäo kontseptsioon ja Euroopa traditsioon
(Lermontovi luuletus “Unenägu” ja Byroni poeem “Don Juan”)**

Larissa Volpert (Tartu, Eesti)

Žanri poolest võib Lermontovi luuletuse “Unenägu” liigitada filosoofilise lüürika valda. Tavaliselt mõistetakse seda kui *liikuvat süžeebildikest*, millest tuleneb ka žanrimääratlus — *ballaad*. Kuid luuletuses puudub “süžeelisus” ja “liikumine”. Ideetasandil on Lermontovi unenäo mõistmine geneetiliselt seotud Byroni luuletuses “Unenägu” (1816) ja poemis “Don Juan” (1824) esitatud kontseptiga unest kui erilisest mõõtmatust maailmast, omamoodi piirist elu ja surma vahel. Lermontovi luuletus omab ühiseid jooni Byroni poemi 4 laulu 34 stroofiga (Haidee näeb unes surnud Juani) mitte ainult ühise värsimõõdu poolest, vaid ka filosoofilise tõlgendusega unenäost, kui tähtsaimast reaalsest elu mõjutavast sfäärist. Artiklis on tehtud katse kujutada graafiliselt Lermontovi teksti kompositsiooni struktuuri kolme osa: 1. jutustaja unenägu; 2. sureva jutustaja unenägu; 3. armastatu unenägu. “Don Juani” 15. laulu finaali, kus antakse üldine ettekujutus unenäo olemusest, määratleb mingis mõttes Lermontovi “Unenäo” poeetika ning selle ülesande selgitada kunstilistes kujundites filosoofilist teesi elu ja surma mõistatuslikust *naabrusest* uneseisundis. “Unenägu” on luuletus, mida võib õigustatult määratleda kui “mõttelüürikat”.

**Kuidas kirjutati “uute inimeste” elulugu:
N. Dobroljubov N. Tšernõševski belletristikas**

Aleksei Vdovin (Tartu, Eesti)

Käesolevas artiklis vaadeldakse N. Tšernõševski romaane ja jutustusi «Что делать?», «Алферьев», «Повести в повести», «Пролог», kus autor kasutab ohtralt fakte oma lähedase sõbra — kriitik N. Dobroljubovi elust. Põhiaktsent on sellise biograafilise allteksti pragmaatikal — Tšernõševski püüd jutustada parimast 1860. aastate “uute inimeste” seas. Artiklis tõmmatakse seni ilmunud kirjade põhjal paralleelid Dobroljubovi intiimelu faktide ja Tšernõševski romaanide süžeede ja motiivide vahel. Kuna kirjanik ei sõanda dokumentaalbiograafias rääkida Dobroljubovi elu intiimsetest üksikasjadest (näiteks suhetest prostituutidega), siis valib ta selleks romaani vormi. Kirjanduslikuks eeskujuks on Tšernõševskile Rousseau autobiograafiline proosa, George Sandi romaanid ja P. Leroux'i sotsialistlik ideoloogia. Kuid biograafilisuse ja väljamõeldise optimaalse koosluse otsingutes leiutab autor oma tee — šifreeritud biograafia. Kuigi esimeses ja kõige tuntumas Tšernõševski tekstis «Что делать?» ei ole Dob-

roljubovist inspireeritud tegelaskujud, on romaan küllastunud viidetest 1861.–62. aastatel lahkunud kriitiku iseloomu käsitlevale ajakirjapoleemikale. 1863.–1870. aastate romaanides omistab Tšernõševski peategelastele pidevalt Dobroljubovi jooni. Lõpptulemusena selgub, et kõik see on Dobroljubovi elukäigu põhjal kirjutatud “uute inimeste” ühine tekst-biograafia.

Konstantin Slutševski luuletuse “Pärast hukkamist Genfis” kirjandusallikatest ning tõlgendustest

Lea Pild (Tartu, Eesti)

K. Slutševski luuletus “Pärast hukkamist Genfis” avaldati esmakordselt literaadi 2. “Luuletuste” raamatus (1881) ning seostus kaasaegsete teadvuses 1881. a. 1. märtsil keiser Aleksander II vastu suunatud atentaadiga ja sellele järgnenud ühenduse “Narodnaja volja” liikmete hukkamisega. Artiklis vaadeldakse mõningaid vene ning Lääne-Euroopa proosakirjanike teostes (V. Hugo “Surmamõistetud viimane päev” [1829], V. Žukovski “Surmanuhtlusest” [1850], F. Dostojevski “Idioot” [1868] ja “Vennad Karamazovid”, [1877–1878]) hukkamist kirjeldavaid motiive ning nende kajastumist Slutševski luuletuses.

Motiivide transformatsioon analüüsitavas tekstis annab tunnistust sellest, et Slutševski ei pea võimalikuks näha “hukkamise” teemas esteetilise käsitluse objekti. Mitmeid luuletuse “Pärast hukkamist Genfis” kujundeid tõlgendasid oma luuleloomingus vene luuletajad-modernistid. Arendust leidis seejuures nii “hukkamise” teema (F. Sologubi “Nürenbergi timukas”, I. Annenski “Vanad eestlannad”, O. Mandelštami “Pesin hoovil end...”), kui ka Slutševski tekstis eriti oluline “inimese keha peal mängimise” motiiv (I. Annenski “Viilupooogen ja pillekeeled”, V. Majakovski “Selgroog-flööt”).

Ivan Konevskoi: loomingulise pärandi mõtestamise perspektiivid

Aleksandr Lavrov (Sankt-Peterburg, Venemaa)

Käesolev artikkel tutvustab 19. sajandi lõpu vähetuntud vene poeedi Ivan Konevskoi (tegelik nimi Ivan Ivanovitš Oreus 1877–1901) ilukirjandusliku pärandi uurimise ja publitseerimise olukorda, määratleb tema, kaugeltki mitte täies mahus kirjandusloolisse käibesse jõudnud, käsikirjadega tegelemise perspektiivid ja konstateerib isikliku arhiivi olulise osa taastamatut kadu. Artiklis on ära toodud Konevskoi teoste seni publitseerimata fragmendid — nende seas, autori loomingulise pärandi uurijatele esmajärgulise tähtsusega ülestähendused märkmikest. Muuhulgas publitseeri-

takse märkmed muljetest ja mõtisklustest välismaa kohta, mis jäid välja reisirjadest ainsas poeedi eluajal väljaantud raamatus «Мечты и Думы».

Tartu Ülikooli ajaloost 19. sajandi lõpus ja 20. sajandi alguses (mõned muusika uurimisega seotud episoodid)

Jaan Ross (Tartu / Tallinn, Eesti)

Kuni käesoleva sajandi alguseni pole muusikat Tartu Ülikoolis erialana õpetatud, kuid üldainena on üliõpilased muusikat saanud õppida praktiliselt kogu 19. sajandi vältel. Muusikaõpetaja ametikoht asutati ülikoolis juba 1691. aastal, ent kuivõrd ülikool katkestas peatselt oma tegevuse, ei olnud muusikaõpetaja tegevusel nn Rootsi ajal kuigi sügavat mõju. Muusikaõpetaja koht loodi ja täideti Tartus uuesti 1807. aastal ning muusikaõpetajad olid ülikooli teenistuses pidevalt kuni 1893. aastani (lisaks mõnda aega ka 20. sajandi kahe maailmasõja vahelisel perioodil). Selle kõrval leidis Tartu Ülikoolis professoreid, kelle huvi muusika uurimise vastu oli nii tugev, et see on jätnud jälje muusikateaduse ajalukku. Arthur von Oettingen (1836–1920) töötas ülikoolis pikemat aega füüsika professorina, kuid selle kõrval luges erikursust muusikateooriast, avaldas mõjuka raamatu “Harmooniasüsteem dualistlikus arenduses” ning muretses ülikooli füüsika kabinetile mitmeid seadeldisi muusikaakustika-alaste katsete läbiviimiseks. Geograafia ja mineraloogia professor Boriss Sreznevski (1857–1934) on muusika uurimisele pühendatud artikleid (täpsemalt, ülikooli aulas peetud kõnede tekste) avaldanud Tartu Ülikooli toimetiste sarjas. Lõpuks, kriminaalõiguse professori ja pärastise rektori Pjotr Pustoroslevi teine abikaasa Julia Pustorosleva (1869–?) on 1910. aastate alguses Tartus koostanud ja kirjastanud ulatusliku muusikateooria käsiraamatu pikavõitu pealkirjaga.

Marina Tsvetajeva luuletusest “Juutidele”

Maria Borovikova (Tartu, Eesti)

Käesolevas artiklis analüüsitakse Marina Tsvetajeva luuletust «Евреям» (1920) selle kirjutamist saatnud poliitiliste sündmuste kontekstis. Artikli autor jälgib, kuidas Tsvetajeva luules formeerub (rahvusliku) poeetilise sugupuu komponent. Vaatamata sellele, et Tsvetajeva varases lüürikas olid sugulussidemed autobiograafilise lüürilise kangelanna maailmapildis tähtsal kohal ja põhjalikult esindatud, rõhutati vaimsest pärandist rääkides kõikjal poola verd (tema vanaema oli poolatar). 1920. aasta poliitilised sündmused (Nõukogude-Poola sõda) aktualiseerivad tema sugu-

puus peituva süžeepotentsiaali. Tsvetajeva jõuab sisemise konflikti kui “mässu” põhjaliku kirjelduseni, mis jätkab uuel tasandil tema eneseteadvusele iseloomuliku sisemise lõhe kirjeldamist käsitletaval perioodil. Kuid analüüsitud luuletus näitab, kuidas “mässulisuse” metafoor loovutab koha “hüljatusele” kui universaalsele poeetilisele kujundile.

**J. Zamjatini romaani “Meie” teekond kirjandusse
(märts 1921 – oktoober 1922)**

Fjodor Vinokurov (Tartu, Eesti)

Käesolevas artiklis teeb autor katse üldistada ja süstematiseerida juba olemasolevad materjalid ning määratleda uurimistöo tulevase perspektiive ja võimalikke teid vaidlusaluste probleemide lahendamiseks.

Tähelepanu on keskendunud perioodile 1921. a märtsist kuni 1922. a oktoobrini — ajavahemikule esimese teate ilmumisest ajakirjanduses Zamjatini töö kohta tekstiga kuni romaani esimese trükiarvustuseni. Toetudes trükis ilmunud ülevaadetele ja teadetele, püüab autor näidata, et Zamjatini positsioon oli kirjeldataval perioodil paindlik ja determineeritud konkreetsest momendist ja situatsioonist. Järgmiseks ülesandeks oli kirjeldada teksti maine väljakujunemist trükisõnas ja selle spetsiifikat nõukogude ja emigratsiooni raamatuturul. Seoses sellega käsitletakse põhjalikumalt S. Zernovi artiklis ilmunud esimest annotatsiooni, mis trükiti ära Praha ajalehes «Воля России» ning püstitatakse hüpotees selle nime taga peituvast isikust. Eelnevale lisaks tehakse katse selgitada Zamjatini plaane publitseerida romaan S. Aljanski («Алконост») ja Gržebini kirjastustes ning ka Pariisi ajakirjas «Современные записки». Need plaanid näitavad, et kirjanikul puudus sel perioodil ühtne kirjastamisstrateegia ning võib tõstatada taas küsimuse romaani “gržebini” käsikirja olemasolust.

**“Kaks põikpuuga posti”: Veera Inberi memuaar-novell
Marina Tsvetajeva tuleviku ennustamisest**

Inna Baškirova (Irkutsk, Venemaa),
Roman Voitehhovitš (Tartu, Eesti)

Käesolev artikkel rekonstrueerib Veera Inberi erinevates redaktsioonides (V. Inberi, B. Sarnovi, L. Bati — A. Efroni, S. Parnoki — J. Tarahhovskaja, M. Belkina) ilmunud mälestustel põhineva jutustuse faktilist baasi. 1918. aasta alguses ennustasid kirjanikud S. G. Kara-Murza majas Puškini ühekõitelise väljaande järgi tulevikku ja Tsvetajevale langes osaks lõik rahvalaulust (Puškini “Kapteni tütrest”), kus tsaar lubab kangelase

üles puua. Kuni Tsvetajeva surmani kuulutas see ennustus ette konflikti võimuga, pärast surma — enesetappu. Artiklis vaadeldakse selle biograafilise müüdi võimalikke kajastusi Tsvetajeva ja tema kaasaegsete loomingus.

**Federico García Lorca nõukogude 1930. aastate perioodikas:
retseptsiooni eripära**

Olga Musaeva (Tartu, Eesti)

Artiklis vaadeldakse Federico García Lorca isiksuse ja loomingu retseptsiooni iseärasusi Nõukogude Liidu 1930. aastate lõpu kirjanduspoliitika foonil.

Üsna Hispaania kodusõja alguses hukatud Lorca ei olnud Nõukogude Liidus laiale lugejaskonnale tuntud. Nõukogude perioodikas algas aktiivne kampaania, lülitamaks pea tundmatut poeti välismaiste kirjanike antifäšistide ringi. Nekroloogides pööratakse erilist tähelepanu poeedi kodanikupositsioonile, tema poliitilistele ja esteetilistele vaadetele, andes seejuures vähe teavet tema isiksusest. Tänu hispaania kirjanike artiklitele Lorcast, rikastub poeedi kuju konkreetsete biograafiliste üksikasjadega, kuigi hispaania- ja venekeelsete Lorca elu ja loomingu kirjelduste publitsistlik retoorika on 1930. aastatel paljuski sarnased. Üheks Lorca teoseid iseloomustavaks põhijooneks on nii nõukogude kui ka hispaania literaatide arvates tema loomingu “rahvalikkus”, teda lausa nimetataksegi “rahvalikuks poeediks”. Nõukogude 1930. aastate teise poole ajakirjanduses haakuvad Lorca elu ja loomingut tutvustavad publikatsioonid hästi sama perioodi vene modernistide käsitluste kontekstiga. Blokile ja Majakovskile 1930. aastatel pühendatud kirjandusteaduslike tööde kõrvutatav analüüs demonstreerib, et Lorca retseptsioon kujundatakse juba nimetatud poetid del järgiproovitud skeemi järgi: nende loomingu iseloomulikeks põhijoonteks saab “eemaldumine modernismist realismi”, kirjanduslik rahva- luulelisus, “rahvalikkus”, lähenemine klassikalisele traditsioonile.

Ühest erivärsijalalise jambi variandist Boriss Pasternaki lüürikas

Konstantin Polivanov (Moskva, Venemaa)

Pasternak on kirjutanud teose sisu ja värsimõõdu omavahelistest seostest oma luuletustes ja romaanis “Doktor Živago”. K. Taranovski ja M. Gasparovi töödes on käsitletud mõningaid Pasternaki “värsimõõdu semantika” kasutamise juhtumeid (muuhulgas 5-jalalise trohheuse kasutamist luuletuses “Hamlet” ja Bloki «Незнакомка» värsimõõdu kasutamist luuletuses «На пароходе»).

Käesolevas töös vaadeldakse kõiki juhtumeid, kus Pasternak kasutas jambi regulaarse 4- ja 3-jalaliste ridade vaheldumisega, alates esimestest raamatutest kuni 1950. aastate luuletusteni ning tehakse ettepanek siduda kiindumus ühte sellisesse luulevormi (nelikvärsid paaritute ridade meesklauslitega ja paarisridade naisklauslitega) teatud kindla teemaderingiga. Selleks on armusuhete lõpp, mis on kujutatud rõhutatult argiste, enamjaolt maamajanduse või juurviljaaianudusega seotud ja sageli korduvate sõnaühendite kasutamise (‘veinikorgi lõhn’ ja ‘kummutisahtlid’). Seega võib rääkida selle rütmilise omapärasest semantiseerimise vormist. Eelnevale lisaks pakutakse välja selgitus, miks Pasternak pöördus selle rütmivormi poole kahel korral oma 1940. aastate sõjaluules — see on V. Žukovski luuletuse «Певец во стане русских воинов» krestomaatilise patriootliku lüürika näite rütm.

David Samoilovi luuletusest “Desertöör”

Andrei Nemzer (Moskva, Venemaa)

David Samoilovi luuletus «Дезертир» on üles ehitatud kahele ühtivale semantilisele plaanile — “sõjalisele” (piiramisrõngast pääsenud sõdur hülgab lüüasaanud armee) ja “kaasaegsele” (nõukogude režiimi vastase sunnitud emigratsioon; autori tunnistuse järgi on silmas peetud 1973. aastal KGB surve NSV Liidust lahkunud nonkonformistist kirjandustegelast A. A. Jakobsoni). Allusiooniline plaan ei muuda teksti otsest mõtet — uuemat ajalugu käsitletakse sõjaaastate tragöödia taustal. Luuletuse motiivide struktuuris mängivad eriti märkimisväärset rolli reministsentsid Eduard Bagritski poeemist «Дума про Опанаса» ja Afanassi Feti luuletusest «На стоге сена ночью южной...». Seoses sellega vaadeldakse ka teisi viiteid Fetile ja Bagritskile Samoilovi poeesias. Artikli võtab kokku ülevaade Samoilovi hilisemast loomingust, kus luuletuse «Дезертир» traagiline kollisioon saab uue tõlgenduse.

“Ainult heli jaoks on ruum alati takistuseks...”: värsimõõdu relativiseerimise ja semantiseerimise mehhanismidest J. Brodsky luuletustes

Vadim Semjonov (Narva, Eesti)

Käesolevas töös käsitletakse mitteklassikaliste värsimõõtude retseptiooni probleemi juhtumeid, kus meetriline kontekst ei taga värsi ühemõttelist meetrilist tõlgendust. J. Brodsky luuletuse «Я родился и вырос в балтийских болотах, подле...» näite varal demonstreerib artikli autor, kui-

das teksti lugemise käigus tuleb lugejal muuta luuletuse retseptiooni strateegiat. Kui teksti esimene rida fikseerib anapestilise rütmilise inertsi, siis alates neljandast reast kehtestub daktüiline rütm, mis sunnib lugejat juba loetud ridade värsimõtu retrospektiivselt ümber mõtestama. Seejuures asub meetriliste interpretatsioonide mitmekesisus luuletuse kunstilise eesmärgi teenistusse. Värsimõõt asub keerukal viisil vastasmõjusse teiste kunstilise teksti tasanditega: ühe või teise rütmilise mudeli valik tingib vastavate foneetiliste, sõnavara-, süntaktiliste jt üksuste aktualiseerimise. See aktualiseerimine suurendab omakorda teksti kui terviku semantilist mahtu. Viidatud mitmetähenduslikkus väljendub ka teistel, formaalsetel tasanditel, näiteks värssi liigendumises. Nii omab iga värss vaadeldavas teoses tendentsi jaguneda poolvärssideks, aga poolvärssi piir on tihtipeale suhteline ja sõltub meetrilise interpretatsiooni valikust. Kuid just mõistmise variatiivsus lisab “poolvärssidele” Brodsky luuletuses suurt semantilist potentsiaali. Selgunud eripära ei iseloomusta ainult käsitletavat luuletust. 1970. aastatel kujuneb sellest Brodsky luule süsteemne tunnusjoon. Seoses sellega iseloomustab artikli autor Brodsky värssi kui *postmeetrumulist*, kui süsteemi, mis funktsioneerib kunstilise keele seaduste järgi ja järelikult kätkeb endas tähendusloomele sarnaseid mehhanisme.

“Ideoloogilise geograafia” tundmaõppimisest

Impeerium kui rahvusliku liikumise ruum (ühe väljaande näitel)

Ljubov Kisseljova (Tartu, Eesti)

Artiklis käsitletakse üht Baltikumi rahvaste rahvusliku liikumise realiseerimise võimalust Vene impeeriumis — positiivse kuvandi loomist vene lugeja silmis, eesmärgiga saada oma tegevusele ühiskondlikku toetust. Uurimise objektiks on 1916. aastal eesti ja vene diasporaa poolt Moskvas välja antud kogumik «Эсты и латыши, их история и быт». Analüüsitakse väljaande kontseptsiooni, autorite koosseisu ja kasutatud diskursusi: vaenlase kuju loomist (Läänemere sakslased), lojaalsuse kontseпти ekspluateerimist (põlisrahvad on Venemaa lojaalsed kodanikud), eduretoorika kasutamist (põlisrahvaste saavutuste demonstreerimine tõestuseks nende küpsusest ja valmidusest iseseisvaks eksistentsiks). Vaadeldakse ka Eesti ajalehtedes ilmunud retsensioone kogumikule, põhjalikumalt E. Laamani arvamust. Kokkuvõtvalt võib tõdeda, et rahvusliku liikumise liidrite poolt valitud strateegia ja taktika osutusid paindlikeks, efektiivseteks

ja tulemuslikeks. Paradoksaalsel moel osutus impeerium palju soodsamaks ruumiks rahvusliku liikumise arengule kui iseenda säilitamisele.

Nikolai I poliitika edelaregioonis ja Püha Vladimiri Ülikooli asutamine

Inna Bulkina (Tartu, Eesti)

Nikolai I valitsemisaeg kujunes impeeriumi edelaregiooni, eelkõige Kiievi, jaoks sügavate ja põhimõteteliste ümberkorralduste ajaks. Reform puudutas kõiki linnaelu sfääre. Mõne kümnendi jooksul muutus Kiiev Poolalt tagasivõidetud piirilinnast “Vene vaimu” linnaks, “vaimseks kindluseks” (S. S. Uvarov). Käesolevas artiklis on esitatud Nikolai I ja tema administratsiooni Kiievi-suuna tegevusega seotud peamised poliitilised, kultuurialased ja sotsiaalsed protsessid, mida tuleks määratleda kui “provintsireformi” järjepidevat jätkamist ja tugevdamist. Kuid erinevalt Katarina ümberkorralduste sekulaarsest paatosest omandab Nikolai poliitika religioosse missiooni selge iseloomu. Põhjapanev idee — *hariduse taastamine* igipõlisel vene alal. “Hariduse” all mõistetakse sõna-sõnalt tõelise õigeusu valgust. Selles mõttes kannab ülikooli asutamine religioosset ideed, omamoodi missiooni, õigeusu valitsemise jätkamist ja taastamist katoliiklikult Poolalt tagasivõidetud maal. Artiklis demonstreeritakse, kuidas Püha Vladimiri Ülikooli asutamine saab linnaehituslikuks ideeks, kuidas ümber ülikooli luuakse “uus linn” ja ilmub apostlitega võrdsustatud vürst Vladimiri, Venemaa Ristija, nimega seotud toopika.

Tjuttševi “ettekuulutustest”: “Vene geograafia”

Roman Leibov (Tartu, Eesti)

Artiklis käsitletakse Tjuttševi luuletust «Русская география», mida traditsiooniliselt on dateeritud aastatega 1848–1849. Nimetatud teksti on oseselt võimalik seostada Tjuttševi publitseerimata visandiga ning analüüsi tulemused räägivad selle palju hilisema dateerimise võimaluse kasuks.

Tjuttševi Müncheni-perioodi loomingust alguse saanud poliitilise lüürika evolutsioon ei ole päris selge, kuid, nagu artiklist nähtub, tulevase “Vene Tsaaririigi” “kolme pealinna” teema ei ilmu Tjuttševi loomingusse Euroopa revolutsioonide tõusuperioodil (1848–1849), vaid ida kriisi aktiivses faasis — 1853. aastal. Seoses ruumi temaga analüüsitakse artiklis luuletusi «Как дочь родную на закланье...» (1831), «К Ганке» (1841), «От русского по прочтении отрывков из лекций г-на Мицкевича» (1843), «Рассвет» (1849), «Пророчество», «Тогда лишь в полном торжестве» (1850), «Неман» ja «Спиритическое предсказание» (1853).

Artiklis vaadeldakse nimekirja “suurtest jõgedest”, mis, Tjuttševi idee järgi, moodustaksid tulevikus Venemaa tsaaririigi piirid. Analüüs tuvastab Tjuttševi dialoogi Puškini tekstidega: vene geograafia teemat arendanud invektiiviga “Venemaa solvajaile” ja stseeniga “Boriss Godunovist”. Kuid kui Puškin määratleb geograafiliselt täpsed ja konkreetsete kultuurilis-ajalooliste assotsiatsioonidega põhjendatud poliitilise ruumi orientiirid, siis korrates tragöödia dialoogi võtmetermineid ja orienteerudes üheselt Puškini luuletusele, esitab Tjuttšev meelega ebamäärase visandi oma “viienda riigi” (tema sõnul Daniili ettekuulutatud) tulevasesst geograafiast.

“Vene ruum” Vjazemski kogumikus “Teekonnal ja kodus”

Tatjana Stepaništševa (Tartu, Eesti)

Artiklis vaadeldakse P. A. Vjazemski ainsa eluajal ilmunud kogumiku «В дороге и дома» poeetilise ruumi konstruktsiooni. See raamat ilmus 1862. aastal ja oli poeedi loomingulises biograafias esimene. Teose autoripoolseks eesmärgiks ei olnud autorepresentatsioon, vaid Puškini põlvkonnakaaslastest kirjanike kaitsmine “Belinski pärijate” pealetungi eest. Formeerumise käigus väljus idee aktuaalse kultuuripoleemika raamidest — kogumiku põhisužeeks kujunes “oma” ja “võõra” ruumi vastandamine. Kuid nende ruumide vahekord ja tunnusjooned on üsna keerulised.

Kangelase rännak algab sellest, et ta jätab maha Peterburi. Teest saab tema jaoks vabaduse territoorium ning mahajäetud “kodust ruumi” iseloomustatakse terava satiiriga. Venemaad (mitte Peterburgi) idealiseeritakse “teekonnal” ja kontrastipõhisel vastandamisel kujutatakse võõraid maid (Ida, Itaalia, Saksamaa, Šveits, Prantsusmaa ja Inglismaa) vastavates jagudes üldpealkirja all «В дороге». Rändajast kangelane märkab neis maades kõiki Venemaaga ühiseid ja erinevaid jooni ning hindab sarnasust positiivselt ja erisusi — negatiivselt. Sel moel osutub ruumi teema tiheidalt seotuks mälu teemaga. Mälestused Venemaast muudavad Euroopa ruumi kangelasele sobivaks ning teisalt, kangastub Venemaa Vjazemskile riigina, kus mäletatakse Euroopa kultuuri. Selle mälu kadumine ongi kogumiku autori kontseptsiooni kohaselt kaasaegseid vene literaate iseloomustav kultuurilise mandumise sümptom. Ennast ja oma ringkonna esindajaid peab Vjazemski absoluutsete kultuuriliste väärtuste hoidjateks. See positsioon ei leidnud 1860. aastate alguses poolehoidjaid — Vjazemski põlvkond ja selle väärtused tundusid ammu ajast ja arust olevat. Seetõttu ei üllata, et kogumik jäi publiku ja kriitika poolt erilise tähelepanuta ja Vjazemski võõrandumine kaasaegsetest ainult süvenes.